

Posudek na doktorskou práci mgr. Terezy Jandové na téma
Dynamique de la vie quotidienne en dialogue avec Emmanuel Levinas
pro obhajobu na FHS UK v Praze

Práce o rozsahu cca 100 stran textu je přehledně rozdělena do pěti částí, po krátkém úvodu následují tři kapitoly a krátké shrnutí. První ze třech kapitol je nejstručnější (14-28), sleduje koncepty světa u dvou autorů, kteří ovlivnili různými způsoby myšlení světa jako životního prostředí ve filosofii zejména na samém počátku 20. století, Jakob von Uexküll a Richard Avenarius. Výběr těchto autorů odůvodňuje autorka v Úvodu tím, že byli předchůdci nejvýznamnějšího filosofického zdroje té problematiky, kterou chce ve své disertaci sledovat „v dialogu s E. Levinasem“, a to je problematika životního světa a intersubjektivita, tak jak byla rozvržena v díle Edmunda Husserla. Odtud plyne význam a rozsah druhé (29-67) a třetí kapitoly (68-101) pro celek práce, kterou uzavírá právě shrnutí výkladu o vztahu světa a intersubjektivita u Husserla a Levinase (102-111).

Tato závěrečná *Conclusion* je zároveň důležitá pro pochopení toho, co mělo jednotlivé úseky práce spojovat jako hlavní téma, podle něhož je také celá disertace pojmenována: „dynamika každodenního života“. Tou se podle *Conclusion* rozumí neustálý boj živého organismu s okolním „chaosem“ (102), kterým se uspořádává okolí tak, jak je to nezbytné pro přežití toho kterého organismu. Toto, tedy neustálost tohoto nezbytného procesu, kterým se „tvoří“ osvětí, a nikoli jeho „všednost“, je jádrem dynamiky „každodennosti“, toho aspektu života, který je hlavním tématem disertace. Vytváření okolí (Umwelt) v neustálém střetávání s přírodním prostředím a s druhými je pak v disertaci tematizováno hlavně v dílech Edmunda Husserla a Emmanuela Levinase, ale opírá se o další autory fenomenologické i jiné provenience (Buber, Canguillhem, Rosenzweig), z nichž to byli právě ti posledně jmenovaní, jak autorka uvádí v „metodologické poznámce“ v závěru práce, kdo orientovali autorku při kladení otázek a „ovlivnili do velké míry“ i výslednou podobu její disertace (113). Zřejmá a průběžně přiznávaná je i návaznost na autorčiny předchozí akademické práce, zejména na magisterskou práci o „každodennosti“ u Levinase a Heideggera,¹ kterého měl v aktuálním doktorském projektu takřkajíc nahradit Husserl jako partner Levinasova kritického dialogu. Z toho plyne, že ústředním autorem, který má na otázku „dynamiky každodenního života“ přinést odpovědi, zůstává Levinas, jehož koncepce je tentokrát dána do kontrastu s Husserlem, Levinasovým prvním filosofickým učitelem. Což je naprosto legitimní a relevantní disertační záměr.

Zůstaneme-li stále ještě v rovině formálních náležitostí zpracování tématu, můžeme konstatovat sice velmi omezený, ale opodstatněný výběr primárních textů, jak pokud jde o Husserla tak o Levinase. U Husserla je možné se s autorkou omezit na *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii* (I. a II. knihu), *Kartesiánské meditace a Kříž evropských věd* s tím, že jsou to Husserlem autorizované a zčásti i jím samým vydané texty k tématu svět a druzí, tedy spisy, které ještě sám určil k publikaci. Daleko méně opodstatněný je výběr výkladové literatury k Husserlovi, resp. její absence, zejména k tématu intersubjektivita, kde se autorka opírá v podstatě jen o velmi

---

¹ Tento titul „Le concept du quotidien chez E. Levinas en dialogue avec M. Heidegger“ připomínající i titul předložené disertace je také uveden na prvním místě bibliografie a citován na několika místech textu.

popularizační shrnutí z pera R. Barbarase.² Pokud jde o pojem světa, necituje autorka žádný výklad Husserlovy koncepce. A podobně je to v případě Levinase. Výběr primárních textů je opodstatněný, i když by mohl být vzhledem k ústřednímu postavení tohoto autora v disertačním projektu mnohem širší, ale pokud jde o výklady Levinasova myšlení, nacházíme odkazy na podobně příležitostnou publikaci, jako byla ta Barbarasova, a sice na knihu A. Schnella *En face de l'extériorité*.³ Oba autoři jsou velmi renomovaní filosofové, o tom není pochyb, ale ani Barbaras není v první řadě interpretem Husserlova myšlení a ještě méně se specificky zabývá problematikou intersubjektivit. Ani A. Schnell není v první řadě interpret Levinasova myšlení, ale dotyčný titul byla jeho prvotina v této oblasti. To jsou stále ještě pouze formální záležitosti, které by nemusely být podstatné, kdyby byl sám obsah disertace dostatečně precizní a koncizní ve vztahu k oběma studovaným autorům, Husserlovi a Levinasovi. A ani nedostatky v tomto ohledu, tedy z historicko-filosofického nebo dokonce nějakého přehnaně filologického hlediska výkladu studovaných autorů, nemusí být rozhodující v případě pojednání, které není postaveno na interpretaci autorů, ale na myšlence, která je soudržná sama v sobě a jejíž samostatné vypracování a vyjádření je přesvědčivě založeno na vlastních argumentech a literárním provedení. Pokud jde tento poslední ohled, o samotné podání, i tam čtenář konstatuje formální nedostatky, které samozřejmě souvisí s tím, že autorka napsala práci v cizím, nikoli mateřském jazyce,⁴ a to přirozeně беру jako oponent také v potaz, a konec konců ani nejsem kompetentní úroveň francouzštiny posuzovat, a zastavím se ve svém posudku jen u několika věcných otázek. Práce je napsaná čtivě a srozumitelně. Nejasnosti, z nichž se některých dotknu několika otázkami, se netýkají způsobu vyjádření, ale vyjadřovaných myšlenek.⁵

První otázka se týká následující pasáže, uvádím ji jako příklad autorčina stylu:

« Vu que la vie se mène avec les autres, même en parlant de la perception, Husserl souligne le fait que les *vorhandene* objets sont déjà les résultats d'une socialisation. (...) Soulignons que dans les *Ideen* I. et II. Husserl ne parle jamais explicitement d'autrui comme *présent* dans *mon* horizon. Par contre, dans ce texte, autrui forme le « cadre de mes possibles ». Cela étant, **une chose n'est jamais là comme un objet de la perception**. Elle reste toujours en mouvement, pour ainsi dire, car elle représente l'unité de variété infinie des expériences propres, ainsi que des expériences des autres. » (s. 45)

Nejasnost se týká mnou zvýrazněné věty: Jak to, že „určitá věc není nikdy zde jako objekt vnímání“? Autorka zdůrazňuje v této pasáži, že v „*Ideích I a II* Husserl nemluví nikde explicitně o druhém jako o *přítomném* v mém horizontu“. Zřejmě tedy má být nějaká souvislost mezi tím, že druhý není přítomný v mém horizontu, a tím, že „určitá věc není nikdy zde jako objekt vnímání“, ale ta souvislost není vysvětlena, a není ani vysvětlen onen zarážející nálezk, že by druhý neměl být přítomný v mém horizontu. Není z toho nijak zřejmé, proč by nějaká věc neměla být zde jako objekt vnímání. Čtenáře to zarazí, protože to, že je nám nekalá věc daná ve vnímání, bylo naopak vždycky Husserlovým východiskem. Od toho všechny jeho analýzy vycházejí. To je tedy jedno místo, na které se chci zeptat, protože tady si jako čtenář, který chce porozumět, nevím rady. Ale

² R. Barbaras, *Autrui*, Paris 1989, 64 s.

³ Alexander Schnell, *En face de l'extériorité. Levinas et la question de la subjectivité*, Paris 2010, 194 s.

⁴ V samostatné poznámce v závěru práce autorka vysvětluje svou volbu jazyka i některých svých postupů ve vztahu k německé terminologii, kterou uvádí v textu práce v originále.

⁵ Překlepy se vloudí nějaké vždy, upozorňuji na pozn. 80, s. 48, ve které se objevuje stejný text, který tvoří poslední odstavec hlavního textu na této straně.

je zřejmé, že autorka měla nějaký důvod, o těchto věcech mluvit tímto způsobem. Jen je její výklad tak kusý, že čtenář si ne vždy dokáže vysvětlení doplnit sám.

Druhá otázka se týká pojetí Husserlovy *epoché*. Autorka ji několikrát charakterizuje jako „zastavení“ horizontu, či zastavení pohybu směrem k horizontu, počínaje výkladem na s. 59. Věta, které nerozumím, je na s. 60: „...je třeba vidět *epoché* jako pokus zastavit tento horizont a analyzovat vjemové setkání v klidu, aniž by se přitom ochuzovalo přesahující ontično, které překračuje veškerou reflexi.“ Věta patrně parafrázuje Ricoeurovu kritiku Husserla, na kterou v poznámce pod čarou k tomuto místu autorka odkazuje, ale ani tato ani její vlastní interpretace *epoché* není na tomto místě vysvětlena, takže ta věta, která měla příslušný výklad shrnovat, zůstává dosti temná. Ale nejde o jednotlivosti. Chci se na toto pojetí *epoché* zeptat především v souvislosti s tezí, která bude důležitá ve vztahu k ústřednímu tématu „dynamiky života“. Cituji s. 61: „Poznamenejme, že život se odehrává na úrovni *Lebenswelt*, ale že všechny analýzy na stanovisku *epoché* se zabývají tím, co se děje ve sféře vlastního, jako kdyby děje uvnitř sféry stejného nebyly závislé či určované faktickým životem. **Husserl tak nepřijímá myšlenku, že život sám by mohl být základem pro původní fakticitu.** Naopak, Husserl chce zneplatnit (inhiber) fakticitu a tak život proto, aby studoval sktruktury jeho danosti.“⁶ Zdá se mi, že i když připustíme, že platí tato poslední věta, která Husserlův postup obecně nepochybně dobře vystihuje, neplyne z toho, že by platila věta předcházející, která vyjadřuje autorčinu kritiku Husserlova postupu. Není zřejmé, na čem se tato kritika zakládá. Vysvětlení nepodává ani závěr, který po těchto větách následuje na s. 61-62: „**Pro Husserla je fakticita klíčem našeho setkávání s objekty našeho vnímání a způsobu, jakým se nám dávají.** Jinými slovy, fakticita slouží jako přístup k věcem; naše každodenní zkušenost s těmito věcmi a způsob jejich zakoušení zůstává však pro autora mimo jeho tázání.“

Protože, jak jsem naznačil, v této pasáži tuším jádro autorčiny kritiky Husserlovy pozice, chtěl bych se dozvědět víc o důvodech toho, proč by Husserl odmítal vztah mezi životem a původní fakticitou, když ta je podle něj místem našeho setkávání s vnímanými věcmi, to za prvé. A pak se chci zeptat, co jiného jsou ty nekonečně se opakující analýzy vnímání, na které u Husserla stále znovu narážíme ve všech jeho knihách, přednáškách, badatelských poznámkách, než tázání po tom, a analýza toho, jak naše každodenní zkušenost s těmito věcmi probíhá, jakými způsoby je zakoušíme. Jako čtenář tuším, že tady někde – mezi tím, co se tu nazývá původní fakticita, a tím, co Husserl se snaží odhalit jako sféru vlastního zakoušení – by měla být nějaká podstatná mez Husserlova přístupu k „dynamice každodenní zkušenosti“, tak jak ji chápe autorka, ale není jasné, v čem ta mez spočívá, a nepomáhají tu ani další odkazy na Heideggera, Barbarase a Patočku, připojené k této pasáži v poznámkách pod čarou, protože v nich není vysvětlena ani jejich kritika Husserla ani stanovisko, které by k nim autorka zaujala. Místo toho čteme v závěru této „Bilance“ kap. 4. o životním světě: „Zde se blížíme k mezi, kterou Husserl nechtěl překročit: postuluje imanenci jako podmínku pro transcendenci (...), připouští, že transcendentální subjektivita je faktická, ale nepřijímá faktický život jako konstitutivum transcendentality. Zdá se nám, že Husserl odděluje žití a vnímání a tím ruší onu melodii, o které mluvil Uexküll (...) Myšlení podle vnímání

---

⁶ K první z těchto vět je připojen odkaz na knihu C. Romana, ke druhé odkaz na knihu *Touha a odstup* R. Barbarase. Ani jedna z těchto knih není výkladem Husserla, ale vlastním alternativním fenomenologickým projektem. Není jasné, jak spolu tyto projekty a citované dvě věty souvisí.

a pak jednání v souladu s tím, tento postup předpokládá, že prostřednictvím vnímání nacházíme cestu ke světu, abychom v něm mohli jednat.“ (s. 62-63).

To je zdá se autorčino shrnutí Husserlovy pozice, kterou chce kritizovat. Naznačují to otázky, které po tomto shrnutí bezprostředně následují: „Neukazuje však sama intencionalita ten fakt, že jsme v kontextu našeho života vždy již u věcí?“ Tolik první otázka, která připomíná Heideggerovu kritiku, že vnímané *Vorhandenheit* původně předchází bytí u věcí jako obstarávaných pragmat. Je tedy toto pragmatické rozumění věcem tou původní fakticitou života? Druhá otázka, kterou autorka tuto část práce uzavírá, zní: „Neztrácíme takovým studiem životního světa samu jeho podstatu, tj. život ve světě?“ Ani tahle formulace se mi nezdá být příliš vzdálená Heideggerovi.

At' tak, či onak, Levinas – k jehož pojetí disertace směřuje - půjde v kritice bytí ve světě založeného na představování ještě dál než Heidegger, „žití z...“ elementů je původnější než pragmaticky rozumějící bytí u věcí, ve kterém jde o ovšem podle Heideggera již vždy o moje bytí, potažmo – když necháme v intencích pozdější Heideggerovy filosofie stranou aspekt subjektivity – o bytí jako takové. A to jistě také není ona hledaná dynamika každodenního života, ani když každodennost nebudeme brát v tom pejorativním smyslu, jak o ní píše Heidegger. Nejvíce se tedy původní fakticitě a dynamice každodenního, ve smyslu neustále neodkladného boje života s chaotickým prostředím přiblížíme s Levinasem tam, kde popisuje žití z jako bezprostřední vztah k vnějšku, jímž se nicméně ustavuje již také zároveň primitivní vnitřek, jakási obdoba toho, co by mohlo být zárodkem Husserlovy sféry vlastního. Kde tkví rozdíl mezi Levinasem a Husserlem na této úrovni, toho se týká moje třetí otázka. Autorka se tomu explicitně vyjadřuje např. na s. 77: „Když Levinas mluví o slasti, zmiňuje egoismus. Poznamenejme nicméně, že byt' se jedná o „mojství“ (la mienneté), vidíme rozdíl mezi takovým egoismem a husserlovskou sférou vlastního. Levinasovský subjekt je egoistický, ale to neznamená, že se obrací do své monády, že ruší všechny vazby, které ho poutají ke světu. Naopak, podle našeho čtení Levinase, je třeba se otevřít, je třeba se nechat nést živly, abychom mohli vykročit z této pasivní a závislé situace. Jinými slovy, oddělené já není počátkem, ale cílem, k němuž je třeba se usilovat v každém okamžiku znova dospět.“ Otázka zní: proč? Odkud se bere ono „je třeba“ se otevřít? Proč je třeba překonávat závislost, proč je třeba se oddělovat, odkud se bere toto úsilí?

Autorka zdá se chce rozdíl mezi Husserlem a Levinasem situovat do reflexivity, která odděluje subjekt u Husserla, zatímco ten oddává slasti původní bezprostřednosti a neoddělenosti vůči živlům u Levinase. Ale nechává při tomto důrazu na bezprostřednost stranou fakt, který ovšem Levinas neopomíná zdůrazňovat, a sice ten fakt, že slast „bezprostředního“ žití z živlů, je zároveň prvotní formou sebevztahu subjektivity na úrovni smyslového zakoušení. Slast je oddělujícím rysem zakoušení. Jsou-li lidské subjekty od počátku navzájem oddělené, je to proto, že samotný počátek jejich každodenního života z živlů je výkonem oddělení, o který není třeba usilovat, ale je stejně spontánní jako zakusování se do živlů ve formě živin či dýchání vzduchu. Slast je prereflexivní sebevztah subjektivity na úrovni samotného smyslového čítí, nejprimitivnější báze lidského života. Husserl si toho byl dobře vědom. Není proto namístě vysvětlovat subjektivitu u Husserla nějakým uzavíráním se monády do sebe prostřednictvím reflexe, jak to na několika místech naznačuje autorka, když mluví o redukci na sféru vlastního. Tuto rovinu slasti jako sebevztahu prožitku na úrovni smyslového čítí autorka zdůrazňuje u Levinase, ale přeskakuje u Husserla.

To nemění nic na tom, že Levinas staví filosofii geneze prostředí a světa – navzdory všem paralelám k Husserlovi – jiným způsobem. A to z disertace lze dobře vyčíst. Z tohoto hlediska lze pochopit Levinasovu kritiku Husserlovy východiska od smyslového vnímání a také kritiku jeho snah o zpětné dotazování, jímž se pokouší rekonstruovat konstituci smyslu pro jednotlivé vědomí z předpokládané ale jen abstraktivně v reflexi vyčlenitelné sféry vlastního, tak jak na ní disertace upozorňuje. Ve skutečné zkušenosti je – jak si Husserl dobře uvědomuje – každý smysl dílem konstituce intersubjektivní. Jak pochopit tuto základní dimenzi intersubjektivní, bez které není bytí ve světě, protože svět není myslitelný bez druhých, v tom se Levinas poučil ze slepých uliček některých Husserlových reflexí, které autorka staví právem s Levinasem do kritického světla. Podobně by ovšem bylo možné postavit do kritického světla i Levinasovy vlastní pokusy o intersubjektivní konstituci smyslu. To v disertace poněkud postrádám rovněž.

Práci hodnotím jako dostatečně kvalitní, aby mohla postoupit k obhajobě.

Karel Novotný
FHS UK

V Praze 15. 5. 2017